

Mina barndomsminnen från Vikarbyn 1941-1956

Jag föddes den 12 oktober 1941 på S:t Görans BB i Stockholm. Två månader tidigare hade det berömda 'Himlaspelet' haft urpremiär i Samilsgropen i Leksand, vilket sedan har framförts där i alla år. Det skulle dröja 50 år innan jag själv såg denna härliga framställning om dalkarl'n Mats' livsresa från jorden till himlen. En resa som vi alla gör, på något sätt, vare sig vi tillhör dalfolket eller inte. Jag kom till världen på en söndag och är alltså ett s k "söndagsbarn". Det kan se ut som ett märkligt samband, att även min farmor och farfar föddes på en söndag.

I familjen fanns redan två söner, min sju år äldre bror Sten och mellanbrorsan Jan, som är tre år äldre. Mamma Anna-Stina födde också en flicka, som skulle ha varit fem år äldre än mig, men hon fick tyvärr inte leva. Kanske jag inte skulle ha funnits till om den flickan fått leva, och då hade inte denna berättelse blivit skriven.

I min barndom reflekterade jag aldrig över att pappa var en "dalmas". Jag visste att det var farfar och farmor vi åkte till på somrarna, och att pappa ibland kallade dem för farsan och morsan. Men att han hade varit en av dem förstod jag inte förrän senare i livet. Det var nämligen inget i det yttre som skvallrade om att pappa varit en Vikarbypojke. Han hade ingenting av Rättviksmålet i sitt tal, och jag såg honom aldrig bära hembygdskläder. Det var först i vuxen ålder som jag såg fotografier där han var klädd i Rättviksdräkt. Han berättade aldrig om sina barndomsupplevelser för oss pojkar.

Det verkade inte som att det var viktigt, att föra den kunskapen vidare till oss. Det enda jag kommer i håg är barnramsorna han sjöng med oss på dalmål. Och en berättelse från hans barndoms gudstjänster i baptistkapellet. Det fanns en gammal farbror, medlem i församlingen, som varit murare. Han ställde sig ofta upp i mötena och bad högt, "Kä-ä-re go-o-de Gu-ud. Vi vill tjäna Di-ig. Må Du få göra bru-u-u-k av oss." Då kunde vi barn inte hålla oss, utan vi brast ut i skratt där vi satt i bänken, berättade pappa.

Min faster Karin, som var ogift och bodde i Ingels, norr om Rättvik, besökte oss bara några gånger under hela min uppväxt i Rotebro. Och farfar och farmor var för gamla, för att orka göra några längre resor vid den här tiden. Jag vet att de besökte oss vid ett par tillfällen, men jag har inga minnen av det. Några kusiner till pappa, som bodde och arbetade i Stockholm, kom och hälsade på någon gång ibland.

Pappa var mycket engagerad i både kyrkliga och politiska uppdrag. Vissa veckor kunde det bli flera kvällar som han var borta på olika uppdrag. Jag har dock inga dåliga minnen av pappa, eller att jag skulle ha saknat honom särskilt mycket. På söndagarna tog föräldrarna med oss till gudstjänsten. Då satt vi oftast på läktaren där kören hade sin plats. Pappas glada humör och positiva livssyn var omvitnat. Han kunde vara väldigt rolig och hade ett smittande skratt. Och han var noga med att hålla kroppen i form, bland annat genom ett tyngdlyftningsprogram som han praktiserade varje morgon.

Jag och mina bröder föddes in i en kristen miljö, och uppfostrades med frikyrkliga förtecken, vilket inte var helt ovanligt på 40-talet. Precis som många andra barn och ungdomar i Sverige på den tiden, gick vi i söndagsskola och junior-förening i baptistkapellet i Rotebro, där pappa Nils var en av ledarna. Självklart präglade denna miljö mitt unga sinne. Dock upplevde jag mig inte instängd, med olika måsten eller restriktioner, även om det fanns begränsningar. När det gällde lekkamrater exempelvis var det stor frihet att umgås, även med dem som inte var med i ett kyrkligt sammanhang. Med denna bakgrund och fostran till trots, tog intresset för idrott och nöjesliv över i mitt liv. Det var först vid tjuogoett års ålder jag själv blev en personligt kristen.

*

Jag hade ingen uppfattning om vad Dalarna betydde när vår familj besökte farmor och farfar på somrarna. Dalarna var för mig byarna Vikarbyn och Öja på den tiden. Det är först i vuxen ålder som jag lärt känna detta speciella landskap, genom mina många besök där i olika sammanhang. Och även om jag rest i varje landskap i Sverige, är det Dalarna jag oftast återkommit till. Vistelsen hos

farmor och farfar i Vikarbyn hör till mina bästa barndomsminnen.

Det var med längtan och spänning i luften som familjen förberedde sig för att åka den långa tågresan på cirka 30 mil. Några dagar innan avresan hade pappa varit på stationen för att pollettera de tunga väskorna, och ibland även cyklar. Vi bodde nära stationen i Rotebro och på den tiden stannade de flesta tåg där. Vi kunde åka direkt från vår station till Uppsala. Under resorna på 40-talet måste vi byta tåg två gånger, först i Uppsala och sedan i Krylbo som var en stor järnvägsknut. Där tog den elektrifierade järnvägen slut. Fortsättningsvis drogs tågen med ånglok. På stationen i Krylbo var det mycket folk som ilade åt olika håll med sitt bagage, och där stod ångloken och frustade som otåliga draghästar. Plötsligt skar ljudet av en ångvissla genom luften, vilket signalerade att tåget var klart för avgång, och vi fortsatte färden mot vårt "sommarland".

Även om det var omväxlande och mycket att se, när jag tittade ut genom tågfenstret, blev resan tröttsam och kändes väldigt lång. En höjdpunkt under resan var då vi fick ta fram matsäcken, som mamma hade gjort i ordning. Den dukades upp på bordet framför kupéfenstret – varm choklad och äggsmörgåsarna och bananer till efterrätt. Från kupén hördes ljudet från ångloket som stänkade fram genom landskapet - "tuffe – tuffe, tuffe – tuffe, tuffe – tuffe" -, och jag både såg och kände den tjocka röken som välldes förbi kupéfenstret och luktade fränt av kol, vilken spreds utmed hela järnvägsbanan.

Efter många timmar gled tåget in på stationen i Rättvik, och det tjöt och gnisslade under vagnshjulen när tåget bromsade in. När tåget stannat och jag såg resenärerna släpa sitt bagage ut med perrongen, de sommarklädda flanerande turisterna på strandpromenaden, och badstranden, full med människor som låg och solade, då kände jag en försmak av ett långt, härligt sommarlov.

Det var ett brusande liv runt stationen. På ena sidan om stationen låg den stora planen med alla bussar, vilka körde sina turer till byarna i området. På den andra sidan, där en vik av Siljan går in, såg man Rättviks badplats med den berömda Långbryggan som går rakt ut i sjön till en liten ö. Den byggdes 1895 som ankoringsplats för ångaren S/S Rättvik, vilken gick i trafik på Siljan ända fram till 1950. Med sina 628 meter är den Sveriges längsta brygga.

Men vi gick inte av tåget där utan fortsatte några kilometer till innan vår resa nådde sitt slut. Efter ett stopp i Sjurberg, där många Stockholmsturister steg av för vidare transport till de fina hotellen Siljansborg och Persborg, var vi framme i Vikarbyn. Vi blev hämtade vid stationen med en av Svedlunds pensionatsbilar som körde oss genom byn, hem till farfar och farmor i "Lillöja".

Bilen körde i lugn takt, fram genom den raka fina björkallén upp till byns centrum, där den svängde förbi Handelsbolaget mitt emot "Bixfickstorget" - Byxfickstorget, där gubbarna står med händerna i byxfickorna – och fortsatte Stora vägen, upp mot "Västbivall'n" och Ebbe Wikzells lanthandel, där jag brukade handla fiskeredskap bland annat.

I backen körde vi förbi Fridlunds kiosk på höger sidan, där man gick och köpte serietidningar och godis. Bland annat tuggummi med bilder på filmstjärnor. Då uppfylldes jag av en välbehagets känsla, men kände samtidigt ett obehag. Farbror Fridlund, han som ägde kiosken, hade nämligen en klumpfot – en svart högskaftad sko med uppbyggd sula och klack - och gick därför på ett konstigt sätt. Jag undvek att titta på honom när han kom gående.

På "Västbivall'n" stod en av byns majstänger, hög och stolt. Därifrån bar det av förbi Sionkapellet och nerför "Tjölåbåkkôn", vidare väster ut till "Lillöja", eller "LissEjor" som man sa i Bergstrandsgården.

När bilen kört fram, och vi lyfte av vårt bagage, stod farfar och farmor på gräsmattan - hon i sin färggranna Rättviksdräkt - och tog emot oss med öppen famn. Nu var vi äntligen framme, efter en dagslång resa, och framför låg nu ett långt härligt äventyr. I mitt barnasinne upplevde jag sommaren som oändlig, vilket naturligtvis var positivt.

Andra världskriget pågick fram till 1945 och det var beredskapstid i Sverige med många fäder och söner inkallade i det militära försvaret. Min far var en av dem. Det påverkade dock inte vår familj särskilt mycket. I Dalarna, som gränsar till Norge, hade man kännningar av krigets verklighet. Under tyskarnas ockupation av Norge flydde mer än 50 000 norrmän över till Sverige, och många av dem kom till olika orter i Dalarna. Inte så konstigt i och för sig, ty här fanns kontakter genom ett handelsutbyte som pågick i flera hundra år.

I Vikarbyn upprättades en familjeförläggning på Siljansstrands pensionat för norska flyktingfamiljer. Där fanns även en förläggning med polska medborgare som kom från de tyska koncentrationslägren. En militär stormanöver pågick även vid denna tid i trakterna runt Vikarbyn. Och i Rättvik hade man förlagt ett konvalescenthem för flyktingar som var drabbade av TBC – tuberkulos. Det fanns till och med två norska militärförläggningar i Furudal.

*

Bergstrandsgården var ingen stor gård med många ägor, utan ett typiskt litet hemman för familj jordbruk. När jag gick upp genom den inglasade verandan, och kom in i husets farstu, märktes temperaturskillnaden påtagligt. Från att ha varit omsluten av en varm sommarvind till att bli insvept i en sval, nästan kylig tambur. Jag drog in den speciella lukten genom näsan, som slog emot mig. Det var en unken lukt med blandning av målarfärg, och det luktade ”gammalt”. Färgen på väggar, golv och möbler hade en brunaktig nyans.

Till vänster låg det stora köket med järnspisen närmast dörren. Mitt på golvet stod ett runt matbord med pinnstolar runt om, och vid gavelväggen en pinnsoffa. Vid fönsterväggen, som vätte mot gården, stod ett stort högt skåp. Vackra, färggranna, vävda mattor låg på golvet. En stor avlång klocka hängde på väggen. Den hade ett långt klocklod som vaggade i takt med klockans tickande ljud. Och den hördes väl när timmarna markerades med olika antal slag. I ett hörn stod en gungstol och bredvid en bokhylla med en radio på.

Till höger från farstun låg kammaren som jag upplevde lite mörk och dyster. Tunna knypplade gardiner hängde i fönstren där några krukväxter var placerade. Det stod ett fyrkantigt bord mitt på golvet med några stolar, och utmed väggarna ett skåp och en säng. Jag tror att det var en utdragssäng där farfar och farmor sov. På väggen hängde ett stort inramat bröllopsfoto av dem. Tavlor med konst fanns inte, endast några porträtt och en Jesustavla, vilket var vanligt i de flesta kristna hem.

Bredvid dörren till kammaren gick en trappa upp till vinden. Det kändes alltid lite spännande när jag gick uppför den branta trappan. Det fanns en mystik däruppe på den oinredda vinden som satte fantasin i rörelse. Där var ett rum på ena sidan skorstensmuren där mina föräldrar hade sitt tillhåll, och även jag de första åren. I några mindre utrymmen längs ena långväggen, som användes för klädförvaring, hade mina bröder sina sovplatser. Därinne fanns en stark lukt av malmedel. Där hängde sockendräkter och vinterkläder.

På fönsterbrädorna runt verandan var det fullt med blommor, och där surrade flugor runt. Utmed husets ytterväggar hade farmor blomrabatter med vackra borstnejlikor och liljor i olika färger. Mitt på gårdsplanen, som var täckt av mjukt gräs, fanns en rund rabatt med blommor och en flaggstång i mitten. På ena sidan gårdsplanen fanns en lada och det s k fjuset med plats för djuren. Det användes också som tvättstuga. På samma sida, längst bort från huset, var utedasset placerat med gödselstacken där bakom. På motsatta sidan låg vedboden och visthusboden där torrvarorna och en del redskap förvarades.

Tätt utmed husets baksida gick vägen mellan Vikarbyn och Öja, och utanför ladan gick en liten grusväg till några fastigheter, för att sedan fortsätta i en stig ner till sjön Siljan. Utanför motsvarande sida av gården låg ett stort gärde och vid gårdsplanens nedre ände hade farmor sina vinbärsbuskar och ett jordgubbsland. Och där nedanför bredde en tät björkdunge ut sig.

*

Farmor var i 85-årsåldern och jag cirka 4 år, när jag har mina första minnen av henne. Jag kan inte säga att jag riktigt kände min farmor och farfar. Man kom aldrig riktigt nära in på äldre människor på den tiden. Det fanns naturligtvis undantag, men jag och mina bröder hade en viss distans till äldre människor över huvud taget.

Farmor hade alltid sin vackra Rättviksdräkt på sig, med den färgglada kjolen, och sin runda hårfläta rullad i ett band runt hjässan. Hon var ganska kraftig med ett grovhugget, fårat ansikte, och hon talade med en grov röst. Men av bröllopsfotot att döma hade hon, och även farfar, varit mycket vackra i yngre dagar. Jag minns henne som gammal och trött efter ett slitsamt liv, och jag såg henne

aldrig göra något praktiskt arbete annat än lite matlagning vid vedspisen.

Jag hade respekt för henne och det grova fåriga ansiktet kändes till och med lite skrämmande ibland. Men framför allt minns jag farmor som en godmodig och snäll gammal gumma. När farfar blev irriterad på oss pojkar, vilket han ofta blev, och ville "läxa upp oss", då kom farmor fram för att lugna ner honom. "Låt barnen hållas", sa hon. Men jordgubbarna och vinbären var hon rädd om. Hon stod ofta i köksfönstret och tittade när vi var ute på gårdsplanen och lekte. Hon ville ha överblick för att se så ingen smög sig in mellan jordgubbsplantorna, vilket man gärna försökte, för att plocka åt sig några av de goda bären.

Farmor hade alltid syrliga karameller och polkagrisar i en skål i köket. Ibland ropade hon på mig, att jag skulle komma till henne där hon satt i gungstolen. Då hade hon skålen på bordet och bjöd på några karameller. Ibland smög jag förbi skålen och obemärkt tog ett par karameller och stoppade i fickan. Det var alltid Rättvikspolkagrisar tillverkade i karamellfabriken i Rättvik, som farmor bjöd på. Men där var man inte först med sådana karameller. Tillverkningen av polkagrisar startade i Gränna. Polkagrisen är faktiskt "årsbarn" med farmor. År 1859 öppnar en fattig änka vid namn Amalia Eriksson ett bageri i Gränna och börjar tillverka polkagrisar för sin försörjning.

Jag har ett starkt minne av farmor när hon satt i köket i sin gungstol, som var gjord i brunt trä med ett kläde över. Hon vaggade sakta och sjöng någon psalm eller andlig visa. Några grannbarn var inne i köket och när de hörde hennes sång blev de irriterade på henne, stoppade fingrarna i öronen och skrek: "Va' tist må dä. Sjung int' sonô". Men då skrattade hon bara och fortsatte att sjunga. Jag tror att hon gjorde det för att retas.

På Bergstrandsgården åt man antingen rågmjölsgrot eller långfil som morgonmål – en slags seg filmjolk – med vetegroddar i. Ibland blev det filbunke med kanel på. Mjölken köpte vi på mejeriet i Vikarbyn. Vad vi åt som middagsmat har jag inga minnen av, men förmodligen var sill och potatis en återkommande rätt. På eftermiddagarna blev det ofta kaffe med dopp för de vuxna, och saft för oss barn, som serverades ute på gräsplanen. Vatten hämtades från den egna brunnen som låg en bit bort på andra sidan vägen.

På den här tiden körde bryggeribilar ut i byarna och levererade dricka till gårdarna. Jag kan än höra klirret från glasflaskorna på lastbilsflaket när bilen från Mora bryggeri kom körande och stannade till vid vårt hus. Det var oftast några backar med läskedryck och en fem liters svag-dricka som levererades. Dricka och färskvaror förvarades i den kalla jordkällaren invid ladan. Att gå ner där och hämta kall sockerdricka, eller en karaff med skummande svagdricka var en härlig känsla. Svagdricka – en slags maltdryck – var det starkaste man drack hos Bergstrands.

Någon toalett eller badrum och dusch fanns inte. Vår hygien skötte vi i tvättrummet - en garderob innanför ena köksväggen där det fanns ett tvättfat med tvål och handdukar. Jag förmodar att farfar och farmor också tvättade sig där. Inne i Vikarbyn drogs det in vatten och avlopp redan 1908, men till gårdarna som låg utanför bykärnan dröjde det länge. Man var hänvisad till utedasset, "gântusi", på Vikarbymålet, för sina naturliga behov. Där var i och för sig rent, och på väggarna satt fina planscher som gav fantasin fritt spelrum. Men nog var det lite otäckt när man behövde gå dit på kvällen och det var mörkt. Man kunde ju möta en igelkott eller en råtta.

*

Farfar var mer rörlig än farmor. Han var ju också tio år yngre. Han var dock spenslig i sin kroppsbyggnad på grund av en svår uppväxt, och hans hälsa var bräcklig. Men han hade snabba och lätta kroppsrorelser. Han nästan småsprang över gårdsplanen, och likaså när han tog sig fram på vägen. Jag såg honom aldrig klädd i sockendräkt, trots att han var en riktig Vikarbykarl. Däremot bar han ofta hatt, även till vardags. Hans grå yviga mustasch minns jag väl, där rester av mjölk och annat kunde fastna.

Farfar var hantverkare och en praktisk karl. Han snickrade deras möbler, såsom köksstolar och bord. Han tillverkade sina egna jordbruksredskap, och han gjorde en spinnrock åt farmor. Den har jag ärvt tillsammans med köksstolarna, vilka nu mer används i mitt hem. Han skötte gårdssysslorna, som att slå gräset, hämta vatten från brunnen, hugga ved och en hel del annat. Det ville jag också hjälpa till med, och jag fick försöka så gott det nu gick. I englänsande kopparhink hämtade jag vatten från den

djupa brunnen på andra sidan vägen och ställde bredvid spisen i köket. Det var en rolig syssla. Oj, vad skönt det kändes att få släcka törsten med skopans friska vatten när man varit ute och lekt i sommarvärmen.

En annan spännande syssla var att slå av det höga gräset på lindan med den vassa lien. Men det gällde att vara försiktig och helst inte göra det när farfar fanns i närheten. Han höll koll på oss pojkar, så att vi inte gjorde sånt, som i hans ögon räknades som bus. Farfar hade nog svårt att hantera barn. Inte så att han var stygg, men han kunde vara vresig.

Min äldre bror Jan fick för sig att han skulle träna boxning. Han hade hört om den svenske proffsboxaren Olle Tandberg, vilken var Europamästare i tungvikt 1943, och säkert var det detta som han blev inspirerad av. Janne packade en säck full med halm och hängde upp den i fähuset för att ha som slagpåse. Då blev farfar arg och muttrade över de odygdiga barnbarnen. ”Tokô tokungâr”, upprepade han gång på gång, och gick in till farmor och beklagade sig. Jag tror inte att boxningsträningen varade särskilt länge.

Det var egentligen bara fyra radioprogram som farfar och farmor lyssnade på – söndagsgudstjänsten och kvällsandakterna, helgmålsbönen på lördagskvällen samt nyheterna med väderrapporten. Om vi pojkar ville lyssna på något sportreferat eller underhållningsprogram så gick det inte för sig. Då sa farfar bestämt nej. Och det kunde varken farmor eller vår pappa ändra på.

*

En hel del av min pappas släktingar bodde i Vikarbyn på 40- och 50-talen. Dem träffade vi ofta under vår sommarvistelse, dels på Bergstrandsgården och dels hemma hos dem. Farfars syster Tång Kristina och hennes familj i Oppbäcken, besökte vi ofta. Här bodde också Esther, kusin till min pappa, som var en mycket generös människa, alltid glad och positiv. Esthers man, Per-Olof Karlsson, arbetade som handelsresande och var därför sällan hemma. Deras döttrar Marita och Hjärdis var några år yngre än mig, men vi lekte tillsammans och hade väldigt roligt. När mina föräldrar kom på besök till Tånggården blev det alltid kaffekalas i trädgården.

Det var särskilt spännande när Esthers halvbror Erik kom till Tånggården på ”Gärdet”. Han drev en stor minkfarm på gårdens ägor, men själv bodde han i Stumsnäs med sin fru. När han kom dit för att ge djuren mat fick vi barn följa med och titta på när han utfodrade dem. Minkburarna stod i långa rader med breda gångar mellan dem. Erik, som varit i Amerika och arbetat i 20 år, hade fått idén till minkfarmen när han var där. Och det var i USA han köpte minkarna som fraktades därifrån över till Sverige.

Stegergården låg inte så långt därifrån. Där bodde pappas kusiner Erik och Hans med sina familjer. Deras familjer hade vi inte så mycket umgänge med. Däremot besökte jag deras bilverkstad som låg intill deras gård. Där stod det flera gamla bilvrak utanför och i dem fick jag sitta och låtsas köra. Jag kunde både vrida på ratten och trampa på pedalerna, och det kändes väldigt spännande. Nu mer är det en syssling till mig, Lars-Erik Steger, som driver Stegers Bilverkstad, vilken Steger Anders, farfars bror, startade 1929 tillsammans med sina två söner.

Några som vi alltid träffade varje sommar var familjen John Fryckstedt, pappas kusin, och hans hustru Anna med deras söner Bertil och Lars. De bodde mitt i Vikarbyn, där också Johns bror och hans fru hade ett hus. Vi hälsade på hos dem och de kom ut till Bergstrandsgården och hälsade på hos oss. Det var oftast roligt att sitta med och lyssna när de äldre pratade om än det ena, än det andra.

En av farmors bästa väninnor var Perols-Mor, eller Sand Kerstin Olsdotter som hon hette som flicka. Hon var 13 år yngre än farmor men de hade mycket gemensamt. Kerstin bodde på Sandgården, mitt i Vikarbyn, och hon var äldst av elva syskon. Fem av dessa dog före två månaders ålder. Hon hade släktskap med farmor genom en Sand Erik Olsson som var husbonde på Sandgården i början av 1700-talet.

Sand Kerstin gifte sig 1898 med Perols Jon Ohlsson från Stumsnäs. Senare byggdes Sandgården ut och gården ändrade namn till Perolsgården. Perols Jon var handelsman och föreståndare för Vikarbyns Handelsbolag mitt i byn. De fick nio barn, och de äldsta syskonen växte upp tillsammans med min pappa och hans syster. Föräldrarna och flera av barnen var också medlemmar i Baptist-

församlingen. Vår familj blev alltid bjuda till Perolsgården på kaffekalas, åtminstone en gång under vår sommarvistelse. Och det kändes väldigt högtidligt när man kom in i deras hus. Dessa träffar pågick så länge Perols – Mor levde. Hon dog 1956, tre år efter min farmor.

*

Närmaste granne till Bergstrandsgården var Täppgården, eller ”Hyddan” som den också kallades, och låg mitt för på andra sidan vägen. Den ägdes av Täpp Lars Jonsson när den flyttades dit under Storskiftet. Hans sonson, Täpp Jon Fredrik Jonsson, var den som brukade gården på 40- och 50-talen. Vi kallade honom för Täpp Far. Täpp Jon var en gammal gubbe som jag uppfattade honom. Han var småbrukare och hade både djur och mark. I ladugården stod fem mjölkkor och i stallet en arbetshäst, som jag fick titta in hos ibland.

Ett barndomsminne hör ihop med just den hästen. När jag sjöng julvisan ”Staffan var en stalleträng... han vattnar sina fålar fem...”, så framkallades ofta synen av Täpp Fars häst i stallet i mitt inre. Det kändes spännande, ja nästan mystiskt, att hälsa på hos honom. Han hade familj, men jag har inga minnen av den.

På sommaren flyttade han ner i ett källarrum under bostadshuset, och det var dit jag gick för att få en pratstund med Täpp Far. I det lilla rummet låg en frän lukt av snus och krusbärskräms. Kanske det var vad han livnärde sig av på sommaren. Det var med en pirrande känsla jag satt där, och såg glimten i de plirande ögonen, och lyssnade till hans berättelser på klingande Rättviksmål.

Helt plötsligt kunde han ta fram fiolen och spela en låt. Han var också spelman, och kyrkvärd i Vikarbyns kyrkkapell, vilket låg intill gårdarna i ”Lillöja”. En syn, som satt sig i mitt minne, var när Täpp Far vinglade iväg på cykeln utmed grusvägen, med fiolen hängande på styret, för att åka och spela i något sammanhang.

En annan av grannfastigheterna i ”Lillöja” var Svedlunds pensionat där vi bröder gärna höll till bland pensionatsgästerna. Bland annat spelade vi minigolf och krocket tillsammans med dem. Som jag minns det, så var det till ömsesidig glädje. Den yngste av sönerna i Svedlunds familjen, han hette Ante, hade travhästar som gick och betade på lindan nedanför pensionatet. Jag tyckte de var så vackra, med sina smäckra, glänsande kroppar och höga ben. Det var riktigt spännande när jag fick åka med och sitta bredvid Ante på sulkyn, och hästen satte av i snabb trav efter byvägen. När vi körde förbi Bergstrandsgården hördes det hur fönsterrutorna skakade i huset.

På andra sidan pensionatet låg ett litet familjejordbruk med tre mjölkkor och en arbetshäst. Den kallades Hermansgården. Bonden hette Herman Andersson och var en mycket god och snäll farbror. Honom minns jag väl, ty han hade en järnkrok där den högra handen skulle sitta. Han hade fastnat med handen i en tröskmaskin och varit tvungen att amputera den. Enda möjligheten man hade på den tiden var att ersätta handen med en järnkrok som fästes i en läderhylsa på handleden. Jag var fascinerad av att se hur bra han kunde klara sitt arbete på gården med detta handikapp.

*

Gårdarna i ”Lillöja” gränsade till byn Öja där jag ofta höll till och träffade jämnåriga lekkamrater. Vi hade en spännande kvällssyssla då vi smög omkring i halvmörkret mellan husen och spelade hartsfiol, till de äldres stora förtret. På Masesgården i Öja hängde jag ofta. De hade flera kor och några hästar. Och katter förstås. Där pågick allt som hör till en bondgård och jag stortrivdes med att vara där och hjälpa till.

Jag hade en viss anknytning dit i och med att husbonden var son till Täpp Far. Men det var inte bara för att utföra olika sysslor som jag längtade dit. Där fanns nämligen en dotter i huset som var jämnårig med mig. Hon hette Karin, och jag hade ett gott öga till henne. Och hon tyckte också om mig. Vi fick vara tillsammans och hjälpa till att köra in de höga hölassen till logen, ett ganska tungt och påfrestande jobb i värmen. Men det var det värt för att få vara med vid kafferasterna tillsammans med Karin och hennes familj. Särskilt roligt var det naturligtvis när jag fick hålla i tömmarna till hästen och själv köra hölasset. Då kände jag mig stolt.

Masesgården hade en fåbod vid Tövåsen, ett område med många fåbodar norr om Vikarbyn. När jag skulle följa med dit måste jag vakna väldigt tidigt för att hinna att få åka med på deras skrinna. Det

var viktigt att komma upp tidigt på dagen för att få så mycket arbete som möjligt uträttat. Min uppgift var, att med en trädruska vifta bort flugorna och bromsen ifrån hästarnas hud. Jag tror att jag gjorde en del nytta.

En av favoritsysselsättningarna under sommarvistelsen var att bada nere vid Siljanstranden. Siljan heter på forndalska ”Sylghir” som betyder svalgsjön – sjön som sväljer mycket vatten. Det var en härligt befriande känsla när jag gick eller cyklade på skogsstigen som leder ner till badplatsen. Luften darrade mellan träden av värmen, och den söta, fräna lukten från myrorna som myllrade på stigen, kändes skön i näsan. När jag kom in i en tätare skogspassage blev luften helt plötsligt kyligare. Den påtagliga växlingen mellan varm och kall luft upplevde jag märklig.

När jag skulle över den obevakade järnvägsövergången var det viktigt att stanna upp, lyssna efter lokets ångvissla, och sedan snabbt ta sig över till den sköna varma sandstranden på andra sidan järnvägen. Väl nere vid sjön gick jag försiktigt ner i det klara vattnet som oftast kändes kallt. Vattnet såg brunt ut, nästan smutsigt, något jag inte var van vid hemifrån. Men det var inte smutsigt eller orent. Det var den rödbruna bottensanden som lyste igenom och gjorde att vattnet verkade färgat.

Två starka dofter slog emot en när man låg i den mjuka sanden och värmdes sig. En av vått trä som kom från trästockarna, vilka flöt förbi bort mot sågverken i byn. Den andra, med kol och svavel, kom från ångloken röklingor som svepte ner över stranden. Jag och mina bröder täljde barkbåtar som vi seglade med. Föräldrarna var oftast där med kaffekorg och filt, och ibland även min faster. Men farfar eller farmor var aldrig med oss där. När de växte upp var det inte vanligt att bada på allmänna badplatser, och när de blivit vuxna var det mest på kurorter man hade allmänt badande. Och även om de skulle ha velat vara med vid stranden var de nu för gamla.

*

När farfar närmade sig 80-årsåldern blev han alltmer krasslig, och hans sista tid i livet låg han på sjukstugan i Rättvik och avled där 81 år gammal. Något år därefter blev farmor dålig och hon flyttade då till sin dotter som bodde i byn Ingels, en mil norr om Rättvik. Där fick hon god omvårdnad under en tid. Sitt sista år i livet tillbringade hon på ålderdomshemmet i Utby, strax söder om Rättvik, där hon avled 93 år gammal.

Efter mina farföräldrars död, i början av 1950-talet, fortsatte vår familj att åka till Vikarbyn på somrarna. Vid den här tiden hade familjen utökats med en hundvalp, och hon måste med när vi skulle resa dit. En av dessa tågresor blev en ganska traumatisk upplevelse. Det hände vid Uppsala station, där vi skulle byta tåg. Vi hade vår hund Sussie med oss, och hon åkte i en bur i godsvagnen. Vi trodde naturligtvis att hon skulle byta till samma tåg som oss, där hon stod i sin bur på perrongen. Men när vårt tåg körde ut från stationen så hörde vi ett skällande och ylande från perrongen. Där stod buren kvar med vår lilla Sussie i. Det blev tårar och förtvivlan i vår kupé. Senare fick vi veta att hon skulle komma med kvällståget, vilket innebar att hon måste bli kvar på stationen i Vikarbyn över natten. På morgonen dagen efter hämtade vi en gnyende hund som blev stormande glad att återse sin familj.

Faster Karin kom till Bergstrandsgården och hälsade på oss. Hon arbetade som distriktssköterska och hade ett mycket stort arbetsområde. Jag var väldigt imponerad av att hon kunde köra moped. Tidigare hade hon bara åkt cykel. Själv var jag i mopedåldern och ville väldigt gärna låna hennes moped, som var remdriven av märket Crescent. Jag ville vara rörlig och åka runt och hälsa på mina kompisar. Men hon var väldigt rädd om den, det var ju hennes tjänstefordon, så det blev bara någon kortare provtur.

Efter några år tog hon körkort och köpte en Volkswagenbil, s k ”Bubbla”, som hon använde i tjänsten. Sommaren 1957 blev den sista, då vi som familj vistades på Bergstrandsgården. Då hade jag med mig min egen moped, och kunde åka till kompisar och in till Rättvik som jag ville. Vid denna tid hade Dalarnas Baptistmission börjat med ungdomsläger på gården och samtal fördes om att få överta den och göra den till en permanent lägergård, vilket också skedde något år senare.

Claes-Göran Bergstrand.